Írar og bretar - føroyingar og danir

Ein av lesarum okkara hevur heitt á blaðið um at endurprenta grein, sum stóð í danska blaðnum "Jyllandsposten" herfyri. Hon snýr seg um kreppuna í Írlandi í farnu øld og um viðurskiftini millum Írland og Bretland.

Lesarin heldur, at í fleiri førum ber til at samanbera viðurskiftini millum Írland og Bretland millum tey, sum í dag galda millum Føroyar og Danmark. Brotini hann heldur eru áhugaverd, eru undirstrikað.

Lesarin vísir á, at eins og bretar kravdu av írum, at fríhandil og marknaðarkreftrirnar máttu ráða fult og heilt, krevja danir hetta av føroyingum í dag. Eins og tað mest tørvandi, írskt korn, varð útflutt í Írlandi tá, verður peningurin, sum skal fáa gongd á aftur føroyska samfelagið, eisini fluttur av landinum so ella so, tí tað gevur meira at hava hann standandi í útlendskum bankum. Og tá skrivað verður um íbúgvaratalið, sum er ov høgt, so er tað eisini í tráð við rikna politikkin hjá dønum í dag.

Vit prenta greinina.

Hungersnød

Af NIELS VICTOR CHRISTIANSEN
Jyllands-Postens korrespondent
Strokestown, Irland

■ Patrick Moore er en heldig kartoffelfarmer.

Sammen med sine irske kolleger kan han i ar glæde sig over, at høsten ikke bare dækker hjemmemarkedets enorme behov. Trods sommertørken har det været en smule overskud til eksport også. Til gode priser.

Og det pa trods af at han og hans familie pa seks selv spiser seks kg om dagen af arets høst, og de fem millioner irere i øvrigt er verdens største kartoffelspisere med et forbrug pa 135 kg pr. mand, kvinde og barn arligt.

Moores forfædre var mindre heldige. Hovedparten omkom eller udvandrede til Amerika fra Vestirlands magre jord under kartoffelhungeren i 1840erne.

Dengang var kartoflen endnu mere dominerende og næsten bøndernes eneste kost. Hver mand, kvinde og barn fortærede 5-6 kg kartofler om dagen. Da høsten blev udsættet af svampeangreb i fire ar i træk fra 1845 døde en million af sult og sygdom, og to millioner udvandrede til Australien, Amerika og Storbritannien, hvor der i dag lever 70 millioner af irsk afstamning. Den store irske hungersnød var den største europæiske katastrofe i det 19. arhundrede.

Skabte had til briterne

Men det er først i dag, 150 ar senere, at irerne for alvor mindes den og prøver at na til bunds i den, selvom den mere end nogen anden begivenhed har formet den irske nation og har sat sig i den irske sjæl.

Hungersnøden skabte skyldfølelser blandt de overlevende og efterkommerne. Den skabte også et dybt og indædt had til det britiske herredømme. Og den førte til dannelsen af voldelige, hemmelige sammenslutninger. En af dem blev til Den Irske Republikanske Hær, IRA, som i dag mest er kendt for sin terrorisme i den nordirske konflikt.

Især siden hovedparten af Irland blev selvstændig for 74 ar siden som Den Irske Republik, har de nærmere omstændigheder omkring hungersnøden været et ømt og forsømt emne blandt akademikere savel som i litteraturen og kunsten.

Nu er der hab om varig fred mellem de irske og de britiske kræfter i Nordirland og maske mindre risiko for at puste til ilden ved at afsløre briternes rolle i den irske tragedie. Og den irske præsident, Mary Robinson, sagde tidligere i ar, at tiden omsider er inde til at gøre op med skammen og de frygtelige hændelser.

-Det er moralsk pakrævet,- sagde hun i en tale til begge kamre i det irske parlament, idet hun nøje undgik at nævne englændernes medskyld i katastrofen.

Museum for hungersnød

-Men ansvaret er englændernes,- hævdede Patrick Moore under et besøg pa Irlands første hungersnødmuseum forleden. De fleste irere giver ham ret.

Museet 130 km nordvest for Dublin er det første af sin art og er indrettet i herresædet i Strokestown, hvor tusinder af bønder omkom, 1.000 blev skibet afsted som udvandrere, 3.000 blev bortvist, og ejeren blev myrdet.

Her kan man lære, at tragedien skyldtes, at de fattige irske bønder kun dyrkede en type kartoffel. Derfor kunne en kartoffelsvamp, som blot et ar senere kunne standses med et kemisk sprøjtemiddel, brede sig uhindret.

I begyndelsen sendte regeringen i London penge, satte gang i offentlige arbejder, leverede fødevarehjælp og importerede tusinder af tons majsmel fra Amerika.

Men efter et regeringsskifte i London hørte hjælpen op. Ligesom den konservative Thatcher-regering 135 ar senere var den nye Whig-regering bidt af frihandel og laissez faire. Den besluttede, at den irske provins selv matte arbejde sig gennem katastrofen. Og mens masserne sultede og døde, sørgede markedskræfterne for, at irsk korn, som kunne have bødet pa hungersnøden, i stedet blev eksporteret for profittens skyld.

Med et indbyggertal pa 8-9 millioner og vedvarende udbredt fattigdom, mente London-styret tillige, at øen var overbefolket og led under en medfødt irsk dovenskab.

-Det store onde, vi her har med at gøre,- hed det i en rapport fra Charles Trevelyan, som var i spidsen for Irlands-hjælpen, -er ikke de fysiske lidelser fra hungersnøden, men den moralske ondskab i det irske folks selviske, forskruede og ustabile natur.-

1 million irere døde af sult og 2 millioner udvandrede til bl.a. Amerika under kartoffelpesten, der hærgede Irland fra 1845. Først nu tør irerne tale åbent om katastrofen og om de britiske kolonisters åbenbare medskyld. Her en illustration af tragedien fra Illustrated London News.

Dronningen hjalp

Blandt de mange englændere, som blev forargede over den bedømmelse, var dronning Victoria. Hun gav 2.000 pund til private hjælpeindsamlinger, som imidlertid var utilstrækkelige.

I 1881 var indbyggertallet omkring Strokestown faldet med 88 procent. Hungernød-museet viser det uhyggelige svælg mellem godsejerfamiliens høje levestandard og bøndernes desperate situation. En fornem, handskrevet menu med hummersuppe til godsjerfamilien er sat op ved siden af tilbuddet om den sakaldte Soyer's suppe til de fattige.

Soyer's suppe var komponeret af en fin kok i London og prøvesmagt og godkendt af hans rige klientel. Den blev uddelt over hele Irland, men gjorde mere skade end gavn, fordi den kun gav bønderne en tiendedel af den nødvendige daglige næring. De udhungrede fattige var forsvarsløse overfor kolera, tyfus, dysenteri og andre epidemier, som krævede flere ofre end selve hungeren.

I Strokestown siger museumschef, Luke Dodd, at en medvirkende arsag til fortielsen af hungernøden har været, at de fortrinsvis uvidende ofre, ikke efterlod optegnelser om deres lidelser. Blandt de overlevende var der mange, som udnyttede situationen til at overtage jord fra de fattige, og som ønskede at undga opmærksomhed.

Andre taler om en fortielsens sammensværgelse i hele det irske samfund, som fortsætter endnu.

Mindepark på vej

Nutidige politiske hensyn og frygten for en fornyelse af den nordirske konflikt er fortsat tungtvejende. Derfor har mindehøjtidelighederne været sporadiske. Strokestown-museet er privat oprettet, men en statsfinancieret mindepark er pa vej. Lokale styrelser arbejder pa kortlægning af massegravene og arbejdslejrene fra hungersnøden. Og en kopi af en af datidens berygtede sakaldte ligkisteskibe, hvorpa titusinder af irere omkom i forsøg pa at udvandre, skal bygges. Men de større mindebegivenheder er skubbet ud i fremtiden til 1997 af den irske regering.

Alligevel advarer kritikere om, at Mary Robinson og regeringen gar for vidt.

Conor Cruise O'Brien, som er en af Irlands bedst kendte kommentatorer, er blandt dem. -Mens fredsprocessen prøver at begrave stridsøksen mellem Irland og Storbritannien, synes nogen fast besluttet pa at grave den op igen,- raser han.

Patrick Moore, kartoffelfarmeren, siger, at sandheden om tragedien, der formede det moderne Irland, ma lægges abent frem. Ikke for at skabe nyt had til briterne.

-Men hvordan skal vi fa ægte fred fremtiden, hvis vi ikke kan fa hold pa vores fortid?- spørger han.

I mellemtiden glæder Jim Thornton, talsmand for den irske landbrugssammenslutning, sig over, at Storbritannien er blandt aftagerne af arets beskedne kartoffeleksport.

-1995,- siger han, -er det bedste kartoffelår siden hungersnøden.-

---

Sjey hava AIDS

- og haraftrat er kunnleiki um átta HIV-positiv fólk í Føroyum

Føroyar

Í Føroyum eru higartil í ár 2 nýggir eyðkvæmis (AIDS) - tilburðir fráboðaðir.

Í Føroyum hava 7 fólk fingið staðfest sjúkuna eyðkvæmi (AIDS). 4 fólk eru deyð av sjúkuni. Umframt hesi 7 er kunnleiki um 8 HIV-positiv fólk, sum ikki hava fingið eyðkvæmi. Av hesum tilsamans 15 HIV-positivu eru 3 konufólk.

Víst verður annars til talvu 1 og 2.

Grønland

Í Grønlandi var 19.9.6.95 kunnleiki um 61 HIV positiv fólk, 37 menn og 24 kvinnur. Helvtin av teimum, ið higartil hava fingið ávíst HIV-andevni í 1995, eru kvinnur. Sjúkan eyðkvæmi var staðfest í 17 førum, og 12 eru deyð av sjúkuni.

Ísland

22.9.1995 vóru 95 persónar í Íslandi, ið høvdu fingið ávíst HIV-andevni, og av hesum vóru 16% kvinnur. Tilsamans hava 36 persónar í Íslandi nú fingið eyðkvæmi, og 29 fólk eru deyð av sjúkuni.

Danmark

Í Danmark vóru 30.06.95 skrásettir 1744 tilburðir við eyðkvæmi (30.09.1993 var talið 1296). 1293 vóru deyð av sjúkuni (860 pr. 30.09.93). Býtt eftir kyni og vandaatferð er støðan tann, ið hjálagda talva 3 sýnir.

Talv

Aftur javnleikur í New York

Talvmeistarin Kasparov, sum tapti móti Anand í 9. talvi, vann 10. talvið í 38. leiki eftir spanska byrjan – so nú er javnleikur aftur.